

اخلاق

فصلنامه علمی - ترویجی در حوزه اخلاق

سال هفتم، شماره ۲۶، پیاپی ۴۸، پاییز ۱۳۹۶

صفحات ۳۱-۵۸

AKHLAGH
Religious Extension Quarterly
No.27/ Spring 2017/Seventh Year

خوش خلقی همسران و تحکیم بنیان خانواده در کلام اهل بیت (علیهم السلام)

فهیمة مؤمنی راد*

زینب شعبانی**

چکیده

مشاهده آسیب‌هایی که در سال‌های اخیر در نهاد خانواده پدیدار شده هر انسان دغدغه‌مندی را بر آن می‌دارد که وارد عرصه شود و در حد توان خود برای رفع مشکلات قدمی بردارد. شماری از این آسیب‌ها که ناشی از تغییراتی است که در ساختار خانواده به وجود آمده است، عبارتند از: تغییر خانواده از گسترده به هسته‌ای، خانواده‌های تک‌والد، خانواده‌های هم‌زیستی و در نهایت زندگی مجردی که در بسیاری از موارد با آیین و فرهنگ ایرانی و اسلامی جامعه ما همخوانی ندارد و آسیب‌هایی چون فروپاشی خانواده‌ها، طلاق‌های عاطفی، روابط فرا‌زناشویی، افزایش فرزندان بی‌سرپرست، مشکلات فرزندان طلاق و بسیاری از آسیب‌های دیگر که استحکام بخشیدن به خانواده می‌تواند از آنها جلوگیری کند. این مقاله با شیوة تحلیلی - توصیفی به بررسی نقش خوش خلقی و مؤلفه‌های آن در کلام اهل بیت (ع) به‌منزلة

خوش خلقی همسران و تحکیم بنیان خانواده در کلام اهل بیت (علیهم السلام)

* مربی دانشگاه اصفهان momenirad.f@gmail.com

** مربی دانشگاه اصفهان z.shabani1336@yahoo.com

پیشوایان دین می‌پردازد. مصادیق خوش‌خلقی چون الفت و مهربانی، خوش‌زبانی، عذرخواهی و عذرپذیری، سپاس‌گزاری از همسر، صبر و بردباری در زندگی و گذشت و خطا پوشی از مواردی است که در این مقاله بررسی خواهد شد.

واژگان کلیدی: خانواده، خوش‌خلقی، روابط همسران، تحکیم خانواده، اهل بیت(ع).

مقدمه

هر یک از ما به قصد داشتن خانواده موفق ازدواج می‌کنیم. کانونی گرم که در لحظات خستگی و تنهایی بتواند آرامش را به فرد بازگرداند، از نیازهای طبیعی انسان به شمار می‌رود. با نگاهی گذرا به اطراف خود، خانواده‌های بسیاری را می‌بینیم که در همان ماه‌ها یا سال‌های ابتدایی به سردی گراییده و از هم گسسته‌اند. افزایش آمار طلاق در جامعه و به تبع آن گسترش آسیب‌های اجتماعی مانند افزایش اعتیاد، فرزندان بی‌سرپرست، مشکلات عاطفی فرزندان طلاق، فقر مالی زنان و فرزندان که به مادران سپرده می‌شوند و بسیاری از آسیب‌های دیگر این ضرورت را ایجاب می‌کند که در حد توان از فروپاشی خانواده‌ها جلوگیری شود. دین اسلام طلاق را آخرین راه کار و منفورترین حلال‌ها می‌داند و راه‌های ساده‌ای را برای استحکام خانواده بیان می‌کند. فرهنگ دینی با گوشت و پوست و استخوان ما عجین گشته و باور کرده‌ایم احکام و دستورات الهی از روی حکمت است و مصلحت ما را به دنبال دارد. بر پایه این نکته، این مقاله به بررسی احکام و دستورات دین در کلام اهل بیت، به منزله مروّجان و مبلغان دین مبین اسلام، خواهد پرداخت. هدف اصلی این مقاله بیان تأثیر خوش‌خلقی همسران در استحکام خانواده و سپس، بررسی اهداف جزئی شامل بررسی و شناسایی مصادیق خوش‌خلقی و تأثیرگذاری آن‌ها در خانواده است.

خانواده

خانواده کوچک‌ترین نهاد اجتماع است که با امر مقدس ازدواج شکل می‌گیرد. خداوند درباره ازدواج می‌فرماید: «از آیات خداوند این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید که در کنار آنها آرامش یابید و میان شما دوستی و رحمت قرار داد» (روم/۲۱). در این جا، قرآن با تعبیر زیبایی، ازدواج را آیه‌ای از آیات خداوند دانسته است. ازدواج امری مقدس است که اگر زوج‌ها به جنبه تعالی و «آیه بودن» آن توجه داشته باشند، از بسیاری از مشکلات در امان خواهند ماند. این آیه، اصلی را مطرح می‌کند که باید در فلسفه ازدواج، زمان ازدواج، نوع انتخاب همسر و همچنین نحوه ارتباط همسران با یکدیگر رعایت شود. این اصل مهم رسیدن به آرامش است. «اصلاً خانواده در اسلام یعنی محل سکونت دو انسان، محل آرامش روانی دو انسان، محل انس دو انسان با یکدیگر، محل آرامش یک نفر به وسیله دیگری، آنجایی که آنان در آن صفا می‌یابند، راحتی روانی می‌یابند؛ این محیط خانواده است» (حاج علی اکبری، ۱۳۹۰، ص ۲۷).

همه افعال بشری، از اول خلقت تا کنون، در هر تمدن و دوره‌ای برای تحقق دو امر بوده است: «پیشرفت» و «آرامش». تمام مکاتب نیز افعال را به این دو اصل برمی‌گردانند. تنها تفاوت مکاتب و تمدن‌ها در یافتن مصادیق این دو هدف است. در نگاه توحیدی، فطرت، عقل، تاریخ و قرآن، اصل را بر آرامش می‌گذارند، اما متأسفانه بعد از رنسانس، «پیشرفت» به منزله مهم‌ترین اصل مطرح شد و «آرامش» بشر در زیر قدم‌های آن له شد. امروزه ما نیز از این تفکر در امان نمانده‌ایم؛ به‌ویژه در دهه‌های اخیر با مطرح شدن نظریات توسعه، در ذهن بسیاری از ما اصل بودن «پیشرفت» یک امر بدیهی تلقی می‌شود. تفاوت در اصل قرار دادن هر یک از این دو مورد موجب تفاوت در مسیری می‌شود که پیش‌رو داریم. باید مراقب باشیم که در امر ازدواج اصل را بر آرامش قرار دهیم. اگر در معیار انتخاب همسر گفته می‌شود که ایمان معیار اول است، به این دلیل است که ایمان از امن می‌آید و نتیجه امنیت،

آرامش است. اگر اخلاق معیار است به دلیل آرامشی است که در اخلاق خوش وجود دارد و اگر کفویت از معیارهای گزینش همسر است، به دلیل آرامشی است که در پی کفویت به زندگی هدیه می‌شود (بانکی‌پور فرد، ۱۳۹۱، ۲۲). پس باید رسیدن به آرامش بر همه اهداف و خواسته‌های ما سبقت جوید. بنابراین، همواره باید بر همین مبنا درخواست‌ها و روابط خود را با همسرمان سامان دهیم. گاهی لازم است برای رسیدن به آرامش در زندگی از برخی خواسته‌های خود بگذریم. یکی از شرایط رسیدن به پیشرفت نیز داشتن آرامش در زندگی است. منظور از آرامش، امری معنوی است که به احساس، ادراک و تلقی فرد از محیط خانه و خانواده بر می‌گردد. کسی که می‌خواهد پیشرفت کند، تا اندازه‌ای راحتی خود و همسرش را از دست می‌دهد، اما هنر زوج‌ها در این است که بتوانند امور اجتماعی و خانوادگی را به نحوی با یکدیگر جمع کنند که آرامش آن‌ها مختل نشود. یکی از عوامل مؤثر در این زمینه خوش خلقی است.

(۱) خوش خلقی

خلق نیکو که از اصول مهم در استحکام خانواده محسوب می‌شود، از نشانه‌های ایمان است و در روایات نیز بر این نکته بسیار تأکید شده است. به طوری که حضرت رسول (ص) مهربانی را نیمی از دین خوانده‌اند (ابن شعبه، ۱۳۸۲: ۱۰۱) و به فرموده ایشان، استفاده از نیمه دیگر دین نیز در گرو خوش خلقی و خوش رفتاری است. امام رضا (ع) در روایتی به نقل از پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «بهترین مردم در ایمان کسی است که خوش روی و خوش اخلاق باشد و به زن و بچه خود محبت کند. من نیز بیش از شما به همسر و فرزندان خود محبت می‌ورزم و با ایشان مهربان هستم» (عیون الاخبار الرضا، ج ۲، ۳۸ / مسند الرضا، ج ۱، ۲۹۷). در جای دیگر امام رضا (ع) فرمودند: «در همه امور تقوا را رعایت کن و خوش خوی و خوش اخلاق باش و با کوچک و بزرگ به خوبی و با احترام رفتار کن» (همان جاها). خوش اخلاقی

زندگی را سرشار از آرامش می‌کند، زمینه رعایت احترام را فراهم می‌کند و امکان بروز به موقع و طبیعی احساسات را به زن و شوهر می‌دهد. فضای آرام، محبت را میان دو نفر زیاد می‌کند و وابستگی آن‌ها را دوچندان می‌سازد.

روایت شده که خدمت حضرت رسول (ص) عرض شد: «زنی روزها را روزه می‌گیرد و شب‌ها را عبادت می‌کند، ولی در عین حال بداخلاق است و همسایگانش را اذیت می‌کند». رسول خدا (ص) فرمودند: «او از این کارها استفاده نخواهد کرد و گرفتار آتش خواهد شد» (مجلسی، ۱۳۷۸، ج ۲، ۲۹۵). خوش خلقی همواره از سوی بزرگان یک صفت و فضیلت اخلاقی شمرده شده و شایسته است هر مسلمان خود را به این صفت بیاراید.

۲) خوش خلقی با همسر

خوش خلقی برای همه انسان‌ها نوعی ارزش محسوب می‌شود و همواره به پایبندی به آن توصیه شده است. در خانواده به دلیل تأثیر خوش خلقی بر سعادت و استحکام خانواده، اهمیت خوش خلقی دوچندان است. امام صادق (ع)، انس و آرامش در زندگی را با همسر سازگار محقق دانسته‌اند (ابن شعبه، ۱۳۸۲، ۵۰۹). در دین اسلام، یکی از مهم‌ترین شروط در انتخاب همسر، خوش خلقی فرد دانسته شده است. حسن بن بشر واسطی در این باره از امام رضا (ع) نقل کرده است: «به امام ابی الحسن الرضا (ع) در نامه‌ای نوشتیم: یکی از بستگان من دختر مرا خواستگاری کرده و کمی تندخو است. ایشان در پاسخ فرمود: اگر اخلاقش خوب نیست به وی زن مده» (ابن بابویه، ۱۳۷۶، ج ۵، ۴۵).

نگاه ارزشی دین اسلام به خوش رفتاری، سازش و گرمی داشت همسر در سخن بسیاری از ائمه طاهرين (ع) نمایان است. امام صادق (ع) فرمودند: «مَلْعُونَةٌ مَلْعُونَةٌ امْرَأَةٌ تُؤْذِي زَوْجَهَا وَ تَعْمَهُ وَ سَعِيدَةٌ سَعِيدَةٌ امْرَأَةٌ تُكْرِمُ زَوْجَهَا وَ لَا تُؤْذِيهِ؛ ملعونه است ملعونه، زنی که شوهرش را

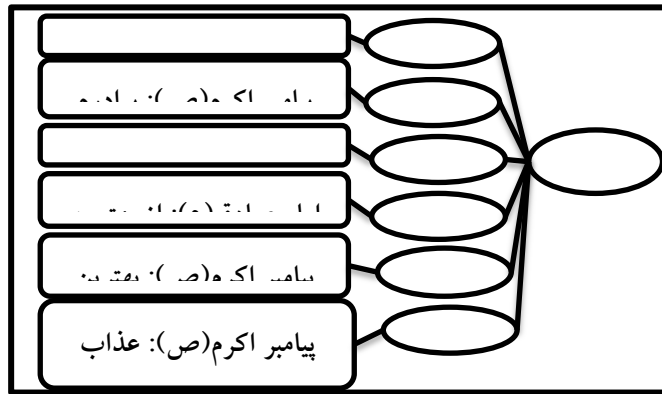
آزار دهد و او را اندوهگین سازد و سعادت‌مند است و سعادت‌مند، زنی که شوهرش را گرمی دارد و او را نیازارد» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۳، ۳۵۴). بنابراین، زوجه باید تا حدی که موجبات آزار و اندوه همسر را فراهم نیاورد، از اخلاق پسندیده بهره برد. اکرام و گرمی داشتن همسر و اطاعت از او مصادیقی هستند که دوری از آزدن همسر را به دنبال دارد. در رساله حقوق امام سجاده (ع)، به زوج نیز چنین توصیه‌ای شده است. ایشان اکرام و مهربانی با زوجه را در زمره حقوق اساسی وی دانسته و می‌فرمایند: «... و اما حق زوجه آن است که بدانی خداوند عزوجل او را مایه آرامش و انس تو قرار داده است و بدان که او (همسر) نعمتی از سوی خداوند عزوجل است. پس، بر تو است که او را گرمی بداری و با وی مهربان باشی» (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ۶۲۱). اگر همسران بتوانند لطافت و مهربانی روزهای اول آشنایی و نامزدی را تا روزهای میانی و پایانی زندگی حفظ کنند، هیچ‌گاه از گرمای زندگی آن‌ها کاسته نمی‌شود و از هم خسته نمی‌شوند. در این مقاله تنها چند مورد از مصادیق خوش‌خلقی بیان می‌شود.

۳) مصادیق خوش‌خلقی در خانواده

برخی از مصادیق خوش‌خلقی در خانواده که در کلام ائمه معصومین (ع) آمده است، در نمودار زیر نشان داده شده است که می‌تواند خواننده را در درک سریع‌تر مباحث یاری کند:

نمودار ۱: مصادیق خوش‌خلقی در نگاه اهل بیت (ع)

۱-۳- مهربانی و الفت

اصیل‌ترین و مهم‌ترین نیاز روانی انسان بهره‌مندی از محبت است. همه افراد در تمام دوران زندگی خود تشنه محبت هستند و می‌خواهند محب باشند و محبوب. این نیاز از سوی پدر و مادر، برادر و خواهر، همسر و فرزندان، خویشاوندان و دوستان و از همه بالاتر و برتر به وسیله خداوند متعال تأمین می‌شود (کوهی، ۱۳۸۵، ۹۵).

استحکام و تثبیت خانواده بر پایه محبت و احترام متقابل زن و مرد است. در دین اسلام بر محبت به همسر بسیار سفارش شده است. در روایات آورده‌اند: «محبت ورزیدن به همسران، از اوصاف و اخلاق پیامبران است» (حر عاملی، کتاب نکاح، ۹). پیامبر گرامی اسلام می‌فرماید: «سخن مرد به همسرش که تو را دوست دارم، هیچ‌گاه از قلب او زدوده نمی‌شود و تأثیر مهرآفرین و بسیار آن همواره باقی می‌ماند» (همو، ۱۴۰۹، ج ۷، ۱۰). ایشان «بسیار مهربانی کردن با شوهر» و «جلب رضایت او» را از ویژگی‌های بهترین زنان دانسته‌اند (همان، ۲۳۸) و این گروه از زنان را با صفت «ودود» که صیغه مبالغه از ریشه «وَدَّ» و به معنای بسیار دوستدار و مهربان است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ۸۶۰)، توصیف کرده‌اند.

همچنین، اسلام مردان را نیز به مهرورزی با خانواده توصیه کرده است؛ به گونه‌ای که اساس دینداری را محبت معرفی می‌کند. زن و شوهر اگر از محبت واقعی برخوردار نشوند، به یکدیگر و به زندگی سرد می‌شوند و در تأمین عواطف و تربیت فرزندان کم توجه و کم حوصله و چه بسا بی‌اعتنا می‌شوند. نوجوانان و جوانان نیز اگر در خانواده از محبت والدین در حد اعتدال برخوردار نشوند، آن را در خارج از خانه و خانواده جستجو می‌کنند. زمینه بسیاری از انحرافات و فریب‌ها از همین جا فراهم می‌شود (کوهی، ۱۳۸۵، ۹۵). یکی از مشکلاتی که امروزه شدت یافته برقراری روابط فrazناشویی است. تحقیقات علمی ثابت کرده است بسیاری از زنان و مردانی که گرفتار این آسیب می‌شوند از کمبود محبت و توجه همسر رنج می‌برند.

۳-۲- خوش‌زبانی

یکی از توانایی‌های مهم انسان که او را از دیگر موجودات زنده متمایز می‌کند، توانایی سخن گفتن است و نیکو سخن گفتن مشخصه‌ای است که در استحکام روابط افراد از جمله همسران بسیار مهم است. کسانی که خوب حرف می‌زنند می‌توانند خوب فکر کنند و کسانی که خوب فکر می‌کنند می‌توانند خوب حرف بزنند.

از تأکیدهای فراوان قرآن بر تقویت مهارت‌های کلامی می‌توان به اهمیت آن بی‌برد؛ مثلاً جایی که خداوند به حضرت موسی (ع) و برادرش هارون (ع) می‌فرماید: «با او (فرعون) به نرمی سخن بگویند؛ شاید متذکر شود یا بترسد» (طه/۴۴).

چند نوع سخن گفتن میان زن و شوهر رایج است که هر کدام ویژگی‌های خاص خود را دارد. در ادامه به این گونه‌ها به اختصار اشاره می‌کنیم:

أ) مصاحبت: گاه زن و شوهر برای رسیدن به نظر واحد درباره موضوع یا مشکلی،

گفتگو می‌کنند. گاهی هم آن گفتگو جنبه عاطفی و تفریحی دارد. این گفتگو بسیار عالی است و ب بر آن تأکید شده است (خانواده پویا، ۱۳۸۶، ج ۵، ۱۲).

ب) جدل: گاهی زن یا شوهر سخن حقی دارد که می‌خواهد با گفتگو آن را به دیگری اثبات کند؛ در اینجا دیگر گفتگو بر سر مشکلات نیست، بلکه گفتگو برای اثبات مطلبی به دیگری است که در اصطلاح «جدل» گفته می‌شود. جدل بی‌اشکال نیست، اما باید مراقب باشیم که با توهین، تحقیر، بی‌ادبی، بی‌حرمتی و خلاف‌گویی همراه نباشد (صدری، ۱۳۸۶، ۳۳۹).

ج) مراء: در بسیاری از موارد، زوج‌ها بر سر مسائلی بگو مگو می‌کنند که اساساً بی‌فایده و بیهوده است. یعنی موضوع بسیار کم اهمیت یا با اهمیت است، اما بحث بر سر آن نتیجه‌ای نخواهد داشت. در این نوع گفتگو هر یک از طرفین می‌خواهد سخن خود را به کرسی بنشاند. در واقع، مراء جدال بی‌حاصل است (بانکی‌پور فرد، ۱۳۹۱، ۱۴۰).

خداوند متعال در قرآن کریم به این مسئله اشاره کرده و فرموده است: «به بندگانم بگو آنچه را که بهتر است بگویند که شیطان میانشان را به هم می‌زند؛ زیرا شیطان همواره برای انسان دشمنی آشکار است» (اسراء/۵۳). در کلام ائمه اطهار (ع) نیز به این اصل اشاره شده است. پیامبر اکرم (ص) در این باره می‌فرماید: «برادرم جبرئیل پیوسته درباره زنان سفارش می‌کرد؛ تا آنجا که گمان بردم برای مرد جایز نیست که به زنش کمترین تغیر و تندی داشته باشد و حتی به او اف بگوید» (طبرسی، ج ۱۴، ۲۵۲). و باز می‌فرماید: «هر زنی که شوهرش را با زبانش بیازارد، خداوند هیچ کار واجبی را از او نمی‌پذیرد، تا زمانی که شوهرش را راضی کند؛ اگر چه روزها روزه بگیرد و شب‌ها تا صبح به عبادت مشغول باشد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۳، ۲۴۴). رعایت این اصل موجب افزایش محبت میان زن و شوهر می‌شود. افزون بر این، سفارش‌هایی نیز درباره خوب گوش دادن و رعایت احترام دیگران در هنگام سخن گفتن وجود دارد که می‌تواند بسیار راهگشا باشد. در بیانات رسول خدا (ص) مواردی

درباره مهارت گوش دادن آمده است که برای اختصار فقط یک مورد را بیان می‌کنیم. حضرت فرمودند: «از جوانمردی است که برادر به گفتار برادر خویش گوش فرا دهد» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹، ج ۴، ۲۸۸۰). امام علی (ع) نیز می‌فرماید: «هر که خوب گوش کند، زود بهره‌مند می‌شود» (غرر الحکم، ۶۰).

بر اساس شماری از روایات معصومین (ع)، ترک ضدارزش «بدزبانی» از مصادیق خوش رفتاری و سازش با همسر است و زوجین به ترک آزار زبانی یکدیگر توصیه شده‌اند. بدزبانی همسر از عواملی است که بر اساس فرمایشی از امام صادق (ع) موجب تیره‌روزی انسان در زندگی می‌شود (ابن شعبه، ۱۳۸۲، ۵۱۳) و بر همین اساس، رسول خدا (ص) در نهی زنان از بدزبانی فرموده‌اند: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ آذَتْ زَوْجَهَا بِلِسَانِهَا لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهَا صَوْفًا وَلَا عَدْلًا وَلَا حَسَنَةً مِنْ عَمَلِهَا حَتَّى تُرْضِيَهُ. وَإِنْ صَامَتْ نَهَارَهَا وَقَامَتْ لَيْلَهَا وَأَعْتَقَتِ الرَّقَابَ وَحَمَلَتْ عَلَى جِيَادِ الْحَيْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَكَانَتْ فِي أَوَّلِ مَنْ يَرِدُ النَّارَ وَكَذَلِكَ الرَّجُلُ إِذَا كَانَ لَهَا ظَالِمًا؛ هر زنی که شوهرش را با زبان آزار دهد، خداوند هیچ رفت و آمد (درباره خیرات) و حسنه‌ای را از او نمی‌پذیرد تا او را خشنود و راضی گرداند. اگر چه روزها روزه بدارد و شب‌ها نماز گزارد و بردگان آزاد کند و آن‌ها را بر پشت اسبان در راه خدا (به جهاد) بفرستد، باز هم (به دلیل آزار زبانی همسر) اول کسی خواهد بود که در آتش انداخته شود؛ و همچنین است مرد اگر بر زن (این چنین) ستمگری کند» (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۴، ۱۴). بنابراین، به استناد این روایت، آزار زبانی همسر تمام اعمال نیک زن و مرد را از بین می‌برد. این روایت، نشان دهنده لزوم ترک این ضدارزش از دیدگاه اسلام است.

در روایات معصومین (ع) یکی از مصادیق آزار زبانی در خانواده، «منت گذاشتن بر همسر» است. رسول خدا (ص) برای نهی زوجه از چنین عملی می‌فرماید: «اگر زنی همه زر

و سبب زمین را به خانه شوهر برد و روزی بر او منت نهاد که تو کی هستی؟ مال‌ها و اثاث خانه از من است، اعمال خیرش نابود شود؛ مگر آنکه توبه کند و از شوهر عذر بخواهد» (طبرسی، ۱۳۶۵، ج ۱، ۳۸۵/همو، ۱۴۱۲ق، ۲۰۲). امام صادق(ع) نیز با بیانی دیگر، این عمل را نهی فرموده‌اند: «هر زنی که به شوهر بگوید: من تا کنون از تو خیر ندیده‌ام، همه اعمالش باطل گردد» (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۰، ۱۶۲).

در این سخنان، زن به ترک منت گذاشتن بر همسر که نوعی آزار زبانی به شمار می‌رود، ملزم شده است. اینکه زن به ترک این ضدارزش ملزم شده است عمدتاً به دلیل تقسیم کاری است که دین اسلام برای زن و مرد قائل شده است. به فرموده حق تعالی در آیه ۳۴ از سوره نساء، حق سرپرستی و مدیریت خانواده به مرد تفویض شده است و به سبب آن، وظیفه تأمین معاش خانواده و پرداخت نفقه زوجه بر عهده وی قرار داده شده است. با توجه به این آیه، ائمه طاهریین(ع) بر ترک منت از سوی زنی توصیه و تأکید کرده‌اند که به واسطه تمکّن مالی، معاش خانواده را تأمین می‌کند یا در این راستا کمکی می‌کند. هدف از این توصیه‌ها، ایجاد محبت در خانواده، کمک به تثبیت و جلوگیری از خدشه وارد شدن به عزت نفس مرد در جایگاه مدیر خانواده است و درحقیقت، از مهم‌ترین مصادیق خوش رفتاری و گرامی داشت همسر به شمار می‌رود. از سوی دیگر، معصومین(ع)، توصیه‌های زیادی مبنی بر پرداخت پسندیده نفقه، بدون منت و با گشاده‌دستی و خوش خلقی به زوج شده است (مجلسی، ۱۴۱۴ق، ج ۶، ۱۱۷-۱۱۸). گاهی استفاده از الفاظی ساده مانند: «دوست دارم»، چه بسا تأثیری بیشتر از هدیه‌های گران‌قیمت و رفتارهای مشقت‌بار دارد. گاهی باید از ساده‌ترین راه‌ها استفاده کرد.

۳-۳- عذرخواهی و عذرپذیری

از دیگر مصادیق خوش رفتاری در خانواده که تأکید دین اسلام بر الفت با همسر را آشکار می‌سازد، «عذرخواهی و عذرپذیری» است. «عذرخواهی هم مانند تشکر، موجب محبت و مودت و صمیمیت می‌شود. در زندگی زناشویی طبیعی است که گاه شوهر اشتباهی می‌کند و به زن زبانی می‌رساند و گاه زن دچار خطایی می‌گردد و درباره شوهر خود خسارت و جسارتی مرتکب می‌شود. هر اشتباه و خطایی طرف مقابل را رنجور و افسرده می‌کند و در نتیجه، به زندگی خانوادگی که محبت و صفا پایه و اساس آن است، خدشه وارد می‌کند. اما چنانچه پس از هر اشتباهی، معذرت‌خواهی و پوزش وجود داشته باشد، زنگار کدورت زدوده می‌شود و جای آن را صفا و صمیمیت می‌گیرد» (مصطفوی، ۱۳۸۰، ج ۲، ۱۳۶). امام صادق (ع) یکی از حقوق زن را گذشت از خطای او دانسته و فرموده‌اند: «حق زن بر شوهر آن است که شکمش را سیر کند، بدنش را بپوشاند و اگر جهالت کرد از او درگذرد» (طبرسی، ۱۳۶۵، ج ۱، ۴۱۴).

از سوی دیگر، رسول خدا (ص) از عذرناپذیری و عدم بخشایش همسر نهی فرموده و این ویژگی را در زمره بدترین صفات زن در خانواده قرار داده‌اند: «از بدترین زنان کسانی هستند که... از همسر خود عذری نپذیرد و اشتباهش را نبخشد» (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ۳۹۱). به دلیل جایگاه خاص زن در مهریزی و گذشت در خانواده، در روایتی از امام صادق (ع)، توصیه شده که زن در عذرخواهی و جلب رضایت همسر پیش قدم باشد. ایشان می‌فرمایند: «بهترین زنان شما کسی است که هنگامی که به خشم آید و یا به خشم آورد، به شوهرش بگوید: دست من در دست تو است و خواب به چشمم نمی‌آید تا آنکه تو از من راضی شوی» (همان، ۳۸۹). در بسیاری از موارد یک اشتباه کوچک از سوی یکی از

همسران و عدم عذرخواهی یا عذرپذیری همسر دیگر موجب فروپاشی خانواده می‌شود. گاهی می‌توان با یک عذرخواهی ساده از فجایع و اشتباهات بزرگ‌تر جلوگیری کرد.

۳-۴- سپاسگزاری از همسر

از دیگر مصادیق خوش رفتاری و سازش با شوهر، «سپاسگزاری از همسر» است. قدردانی از صفات نیکی است که پایه‌ریزی یک زندگی خوب را تضمین می‌کند. خداوند در قرآن بر این رفتار توصیه می‌کند: «نعمت‌هایی را که به شما داده است، یاد کنید» (بقره/۴۰). در حوزه خانواده نیز این موضوع اهمیت خاصی دارد تا جایی که یکی از عوامل تحکیم خانواده سپاسگزاری زن و مرد از یکدیگر است. زن و مرد باید قدر یکدیگر را بدانند و از یکدیگر تشکر کنند. باید بدانند برای هم نعمت هستند و برای این نعمت از خدا تشکر کنند. امام رضا (ع) در بیان اهمیت این موضوع می‌فرماید: «کسی که از مردم تشکر نکند، از خدا هم تشکر نمی‌کند» (مسند الامام الرضا(ع)، ج ۱، ۲۹۹). امام سجاد (ع) می‌فرماید: «حق کسی که به تو نیکی می‌کند این است که از او تشکر کنی و نیکی‌اش را به زبان آوری و از وی به خوبی یاد کنی و میان خود و خداوند برایش خالصانه دعا کنی. اگر چنین کنی بی‌گمان پنهانی و آشکارا از او تشکر کرده‌ای. وانگهی اگر روزی توانستی نیکی او را جبران کنی، جبران کن» (ابن بابویه، ۱۳۶۲، ج ۵، ۵۶۹). سپاسگزاری و ترویج چنین رویه‌ای در میان مردم، یکی از عوامل تقویت مهارت مردم‌داری است؛ زیرا چنین رویه‌ای به توسعه و گسترش مکارم اخلاقی می‌انجامد و جامعه را به موفقیت و رستگاری سوق می‌دهد (شرفی، ۱۳۸۸، ۶۳).

این مسئله در زندگی خانوادگی خود را بیشتر نشان می‌دهد. جان‌گری می‌گوید: «اگر همسری در زندگی زناشویی خود احساس قدردانی نکند، از رشد باز می‌ایستد؛ بی‌آنکه

دلیلش را بداند. وقتی به خانه برمی‌گردد رفتاری انفعالی به نمایش می‌گذارد و از انجام کارهای ابتکاری فاصله می‌گیرد؛ لذا زندگی یکنواخت و بی‌انعطاف می‌شود» (گری، ۱۳۸۰، ۴۱۴). یادآوری می‌شود در روایات آمده است اگر نیکی کردی، محبت کردی و طرف مقابل ناسپاسی کرد، بی‌رغبت مشو؛ چون آن کسی که از محبت تو هیچ بهره‌ای نمی‌برد بر تو اجر و ثواب می‌نویسد. علاوه بر این، خدا نیکوکاران و اهل محبت را دوست دارد. تو با محبت خود محبوب خدا شده‌ای. اگر محبوب همسرت نشده‌ای، محبوب خدا که شده‌ای. بنابراین، باید فرصت را برای محبوب خدا شدن مغتنم شمرد (خانواده پویا، ۱۳۸۶، ۲۹-۳۰).

امام صادق (ع) درباره این ارزش را چنین گفته‌اند: «از بهترین زنان شما کسی است که هنگامی که چیزی به او می‌بخشید، شکرگزار باشد و هنگامی که چیزی را از او منع می‌کنید، راضی باشد» (نوری، ۱۴۰۸ ق، ج ۱۴، ۱۶۱). در این کلام، سپاسگزاری در هنگام وفور نعمت و رضایتمندی و عدم شکایت و در واقع، سازش با همسر در هنگام تنگدستی، از ارزش‌های اساسی برای زن دانسته شده است. دین اسلام با تأکید بر این ارزش به ترویج «فرهنگ تشکر» در میان اعضای خانواده پرداخته است؛ فرهنگی که می‌تواند احساس امنیت خاطر را در خانواده به‌طور مؤثری افزایش دهد.

۳-۵- گذشت و خطاپوشی

یکی از صفاتی که زن و مرد باید در کانون خانواده داشته باشند، گذشت و خطاپوشی است. این خصلت نیکو در زندگی ائمه معصومین و انبیای الهی (ع) جلوه تام دارد. امام صادق (ع) می‌فرماید: «عفو کردن در حال قدرت از سنت‌های رسولان خدا و انسان‌های پرهیزکار است» (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۲، ۲۰۷). و امام علی (ع) می‌فرماید: «هنگامی که قدرت دارید، عفو کنید». اگر انسان در محیط خانواده یا جامعه اشتباهات کوچک را نادیده بگیرد و گذشت

کند، اثر مناسبی در آن محیط دارد و صفا و صمیمیت را در پی خواهد داشت. مهم‌تر اینکه این امر باعث می‌شود که پروردگار عالم در روز قیامت از بدی‌ها و خطاهای انسان چشم‌پوشد و او را ببخشد (مظاهری، ۱۳۹۱، ۱۸۲).

نظر کلی قرآن این است که انسان باید عیب‌های دیگران را بپوشاند، بداند که خود سر تا پا عیب و نقص و گناه و عصیان است و اگر خداوند ستار، عیب‌های او را از دیدگان مردم نمی‌پوشاند، رسوای کوی و برزن بود. پس، به شکرانه این نعمت عظیم بر نقصان و کاستی‌های دیگران چشم فرو بندد و زبان به عیب‌نگشاید. خاصه زن باید بیش از همه در این مهم کوشا باشد و بداند که خداوند با فقر و غنا انسان را می‌آزماید. هرگز به دلیل تنگدستی، همسر خود را تحقیر نکند و با مشاهده کمبودی در زندگی درصدد مقایسه همسر با آشنایان و همکاران و خویشان برنیاید تا زندگی شیرین به تلخی نگراید و کانون گرم خانواده به سردی کشیده نشود. حضرت علی (ع) می‌فرماید: «هر گاه من محزون و اندوهناک می‌شدم، برای رفع غم و اندوه خود به فاطمه نظر می‌کردم» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۳، ۱۳۴). انتخاب رفتار مناسب در شرایط مختلف امر مهمی است که می‌تواند آرامش را در خانواده حفظ کند. یک رفتار اشتباه زمینه اختلاف و کینه را فراهم می‌کند؛ به این ترتیب که اگر همسران از اشتباهات کوچک یکدیگر نگذرند و درصدد جبران برآیند، زندگی همواره پر از تنش خواهد بود و اگر امکان جبران برای آن‌ها فراهم نباشد، به مرور بذر کینه در دل آن‌ها کاشته می‌شود و در مرحله‌ای حساس خود را نشان می‌دهد.

۳-۶- صبر در برابر همسر

در پاره‌ای از سخنان ائمه طاهرين (ع)، زوجین به صبر در برابر امور مرتبط با همسر و خانواده توصیه شده‌اند و این امر، نوعی ارزش برای آنان تلقی شده است. این ارزشمندی، از پادشاه‌های اخروی فراوانی که برای صابران در برابر همسر در نظر گرفته شده است، نمایان

است. تجربه ثابت کرده است بهترین درمان برای بسیاری از مشکلات حاد و لاینحل، گذر زمان است و تحقیقات نشان داده است بیشتر مشکلات زندگی مشترک به چند سال اول زندگی مربوط است. اگر زن و شوهر، در این ایام، مشکلات را صبورانه تاب آورند می‌توانند پایه‌های زندگی خود را محکم کنند. امام رضا (ع) می‌فرمایند: «همواره صبر پیشه کنید؛ زیرا صبر و شکیبایی، فرج و گشایش امور را در پی دارد. همانا امت‌هایی که پیش از شما در این جهان زندگی می‌کردند، بیشتر از شما صابر و شکیبا بودند» (مسند الرضا، ج ۱، ۲۱۷). افزون بر این، صبر و بردباری راهی برای رفع نقایص اخلاقی به شمار می‌آید؛ چنان‌که امیرالمومنین (ع) می‌فرمایند: «نقص‌های اخلاقی‌ات را با بردباری بپوشان و با خرد خویش هویت را بمیران» (نهج البلاغه).

خداوند جنبه‌های مطلوب و نامطلوب زندگی را در کنار هم قرار می‌دهد تا ما را به رشد و کمال برساند. هر چه انسان در مقابل رفتارهای ناپسند دیگران صبر کند، به همان میزان بر مقام معنوی او افزوده می‌شود. گاهی نابسامانی‌ها در زندگی برای صیقل دادن روح ما است و گاهی برای آمرزش گناهان. درحقیقت، صبر به این معنا است که برخی کارها را انجام ندهیم. در روایت آمده است که در هنگام صبر باید سه کار را انجام ندهی؛ اول آنکه تنبلی نکنی، دوم آنکه دلتنگی نکنی و سوم آنکه شکایت نکنی (دیلمی، ۱۳۷۷، ۱۷۵). صبر در روابط خانوادگی یعنی به فکر انتقام نباشی، تلافی نکنی، به روی خودت نیاوری و نگویی این کارها او را جری می‌کند (بانکی‌پور فرد، ۱۳۹۱، ۲۰۷-۲۰۹). یکی دیگر از آثار صبر رسیدن به خیر کثیر است؛ همان‌طور که قرآن کریم می‌فرماید: «عسی أن تکرهوا شیئاً و یجعل الله فیه خیراً کثیراً» (نساء/۱۹)؛ چه بسا چیزی را خوش نمی‌دارید و خداوند در آن خیر فراوان قرار می‌دهد. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: «عذاب قبر از سه دسته از زنان برداشته می‌شود و اینان با فاطمه زهرا (س) محشور می‌شوند: اول زنی که بر غیرت به‌جا و بی‌جای شوهرش صبوری

کند؛ دوم، زنی که بر بداخلاقی شوهرش صبوری کند؛ و سوم، زنی که مهریه خود را به همسرش ببخشد. خداوند به هر یک از این زنان ثواب هزار شهید می‌دهد و برای هر کدام عبادت یک سال را می‌نویسد» (دیلمی، ۱۳۷۷، ۱۷۵). در متون روایی، ارزش صبر زن در برابر شوهر، در سه بخش صبر بر غیرت، بدخلقی و توان اقتصادی شوهر بیان شده است و مرد نیز در بارها به صبر بر بدخلقی همسر خویش دعوت شده است.

۳-۶-۱- صبر بر غیرت شوهر

در برخی از روایات، به موضوع «غیرت» اشاره و ویژگی‌ها و انواع آن بیان شده است. در دین اسلام، غیرت برای مرد نشانه ایمان دانسته شده است (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۱۴، ۲۹۲) و زن به صبر در برابر این غیرت توصیه شده است. در دیدگاه اسلام بر «غیرت‌ورزی» به منزله یکی از کمالات انسانی تأکید شده است. غیرت در حد عالی آن، لازمه انسانیت آدمیان مخصوصاً مؤمنان پرهیزکار است. امیر مؤمنان (ع) در این باره فرمودند: «خداوند برای مؤمن غیرت می‌ورزد، پس او نیز باید غیرت آورد. هر کس غیرت نوزد، دلش وارونه است» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۹، ۱۱۵). در جامعه انسانی، «غیرت» در حقیقت به مفهوم عکس-العمل در برابر زشتی‌ها و پلیدی‌ها است و فراتر از عرصه خانه و خانواده مطرح شده است. رسول خدا (ص) فرمودند: «آگاه باشید که خداوند محرمات را حرام و حدود را وضع کرد و هیچ کس غیورتر از خدا نیست که از روی غیرت، زشتی‌ها را حرام کرده است» (همان، ج ۷۶، ۳۳۲).

بنابراین، «غیرت» در اسلام در مفهوم کلی آن، جزء ضروری جامعه انسانی است و «امر به معروف و نهی از منکر» و «جهاد» از وجوه دینی و ملی آن است. در عرصه خانواده نیز به دلیل انتصاب مرد به سرپرستی خانواده، مسئولیت حمایت و محافظت از شئون مختلف

خانواده بر عهده وی قرار داده شده است. به طوری که بر اساس آیه ششم از سوره تحریم، مردان به نگهداری خویشان و ترك معاصی و عدم تسلیم در برابر شهوات سرکش و نگهداری خانواده با تعلیم و تربیت و امر به معروف و نهی از منکر و فراهم ساختن محیطی پاک و خالی از هر گونه آلودگی در خانه و خانواده امر شده‌اند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴، ۲۸۷). و این آیه تأکیدی است بر لزوم غیرت‌ورزی در عرصه خانواده. اما این امر منوط به رعایت حدودی از سوی مردان است. در روایات معصومین (ع)، در حالی که غیرت درست و به جای مرد نشانی از ایمان وی دانسته شده، از غیرت‌ورزی بی جا یا «تعصب و شکاکیت» نیز نهی شده است. در این روایات، مردان برای حفظ پاکدامنی همسرانشان، به خودداری از غیرت‌ورزی بی جا توصیه شده‌اند. این توصیه در نامه امیرالمؤمنین (ع) به امام حسن (ع) چنین است: «مبادا غیرت بی جا نشان دهی که زن درست را هم به نادرستی کشد» (ابن شعبه، ۱۳۶۳، ۸۷). در این کلام، حضرت به طرح موضوع «اعتماد در خانواده» پرداخته و در حقیقت، اعتماد به همسر را از عوامل مؤثر در حفظ پاکدامنی وی دانسته‌اند.

از سوی دیگر، زنان به صبر در برابر غیرت شوهر و درحقیقت، درک ارزش غیرت پسندیده توصیه شده‌اند. امیرالمؤمنین (ع) در بیان ارزشمندی صبر زن در برابر غیرت شوهر می‌فرماید: «خداوند عزوجل جهاد را هم بر مردان و هم بر زنان واجب ساخته است، اما جهاد مرد بذل مال و جانس تا حد کشته شدن در راه خدا است و جهاد زن آن است که بر غیرت و ناراحتی‌های شوهر صبر کند» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ۹). در این کلام، ارزش صبر در برابر غیرت شوهر با ارزش جهاد در راه خدا برابر دانسته شده است و این برابری، علاوه بر نمایان ساختن این ارزشمندی، نشان دهنده میزان سختی و مشقتی است که زن در این راه متحمل می‌شود. درحقیقت، زن پاداش تحمل این سختی را دریافت می‌کند.

بنابراین، این روایات به دو موضوع اشاره دارند: اول آنکه مشقت و سختی، جزئی از زندگی در دنیای خاکی است و افراد را گریزی از رویارویی با آن نیست؛ دوم آنکه جهاد که در لغت به معنی تحمل سختی و کوشش برای انجام امور مشقت آور است باید متناسب با توان ذاتی و ویژگی‌های طبیعی افراد باشد و در عرصه‌های متفاوت زندگی و بر مبنای شرایط زندگی انسان تعیین شود.

۳-۶-۲- صبر بر بدخلقی شوهر

از دیگر مراتب صبر در برابر شوهر، صبر در برابر خشم، بدخلقی و ناملایمات اخلاقی است که از سوی شوهر بر زن وارد می‌شود. یک گروه دیگر از زنانی که طبق روایت مذکور از عذاب قبر در امان خواهند بود، زنانی هستند که بر بد اخلاقی همسرانشان صبور هستند. همچنین، نبی خدا (ص) فرمودند: «زنی که بر کلمه‌ای که از شوهرش شنیده صبر کند، خداوند برای او به ازاء هر کلمه، پاداشی برابر با اجر روزه‌دار مجاهد در راه خداوند عزوجل می‌نویسد» (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۱۴، ۲۴۵). در این کلام نیز صبر در برابر سخنان (غضب‌آلود) همسر، برای زن ارزش دانسته شده است. همچنین، در راستای التزام به صبر به زن توصیه شده است که از شوهرش شکایتی به زبان نیاورد. رسول خدا (ص) در اشاره به این ارزش می‌فرماید: «زنی که از همسرش شکایت کند، مورد غضب الهی قرار می‌گیرد» (همان‌جا). بر این اساس، بر صبر در مراتب متفاوتی تأکید شده است؛ یعنی افزون بر آنکه صبر زن در برابر بدخلقی شوهر نوعی ارزش برای وی به شمار می‌رود، در مرتبه بالاتر، زن به عدم شکایت از همسر بدخلق نزد دیگران توصیه شده است. در حقیقت، زن در این مرتبه به حفظ آبرو و عزت نفس همسر خویش توصیه شده است.

۳-۶-۳- صبر بر توان اقتصادی شوهر

از مهم‌ترین توصیه‌های دین اسلام به زنان، کم‌هزینه بودن و آسان‌گیری بر شوهر در پرداخت نفقه یا صبر در برابر ضعف اقتصادی او است. امام صادق (ع) در بیان ارزش کم‌هزینه بودن زن فرموده‌اند: «پر برکت‌ترین زنان، کم‌هزینه‌ترین ایشان است» (ابن بابویه، ۱۳۶۷، ج ۵، ۳۸۷). رسول خدا (ص) نیز فرمودند: «با برکت‌ترین زنان آسان‌ترین آن‌ها در هزینه است» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ۱۶۲). در کنار چنین سخنانی که زنان را به حذف هزینه‌های زائد در زندگی زناشویی توصیه می‌کند، مردان هم به توسعه در زندگی زن و فرزند بسیار توصیه شده‌اند. امیرالمؤمنین (ع) در این باره فرموده‌اند: «حسن خلق مرد در دو چیز است: از حرام دوری کردن و دنبال مال حلال رفتن؛ توسعه در زندگی زن و فرزند» (مجلسی، ۱۳۷۸، ج ۲، ۲۹۵).

از امام معصوم (ع) در توصیه به صبر بر توان اقتصادی شوهر نقل شده که فرمودند: - «برای زن جایز نیست که بیش از طاقت شوهرش بر او تکلیف کند و پیش کسی از بندگان خدا، خویشاوند باشد یا غریبه، از او شکایت کند» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ۲۴۲). در این کلام، صبر بر امور اقتصادی شوهر، شامل عدم تکلیف بیش از حد توان به همسر و نیز عدم شکایت بردن زن به دیگران دانسته شده است. حضرت زهرا (س)، در جایگاه برترین الگوی زنان نیز از سوی رسول خدا (ص) به مراعات حال شوهر توصیه شده و دلیل این توصیه، حفظ عزت نفس همسر بیان شده است. ایشان به حضرت علی (ع) فرمودند: «پدرم به من سفارش کرده است که از شوهرت علی هرگز چیزی نخواه؛ مبادا برای او ممکن نباشد و خجالت بکشد» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹، ج ۱، ۱۴۲).

بنابراین، حفظ عزت و غرور شوهر در مسائل اقتصادی، هم در مقابل با مطرح نکردن خواست‌های غیرمنطقی و هم در غیاب او با شکایت نکردن نزد دیگران، به زن توصیه شده و التزام به آن نوعی ارزش نزد خداوند تعالی ترسیم شده است.

۳-۶-۴- صبر مرد در برابر همسر

در خانواده، گذشت و صبر بر ناملايمات یک گام اساسی برای تحقق اهداف تشکیل خانواده به شمار می‌رود. بارزترین توصیه به مردان درباره صبر و سازش در مقابل همسر را می‌توان از کلام رسول خدا (ص) که از امام محمدباقر (ع) نقل شده است، دریافت کرد. ایشان فرمودند: «جبرئیل مرا درباره زن چندان سفارش کرد که گمان کردم او را جز به دلیل فاحشه آشکار (زنا و بی‌عفتی علنی) طلاق نتوان داد» (طبرسی، ۱۳۶۵، ج ۱، ۴۱۳). این توصیه در راستای استحکام خانواده صورت گرفته و حد اعلای سازش با همسر را از مردان درخواست می‌کند.

همچنین، رسول خدا (ص) در بیان ارزش صبر مرد بر بداخلاقی همسر و نیز عقوبت بداخلاقی زن در خانواده می‌فرماید: «هر که بر بداخلاقی زن خود شکیبایی ورزد و اقدام به طلاق دادن او نکند، خداوند فرازمند در برابر هر شبانه‌روزی که صبورانه با او سپری کرده است، به اندازه ثوابی که در اثر تحمل مصیبت و گرفتاری نصیب حضرت ایوب (ع) ساخته، به او نیز بدهد و برای آن زن بداخلاق، هر شبانه‌روزی، به اندازه شن و ماسه‌های متراکم بیابان‌ها گناه نوشته خواهد شد. و اگر پیش از آنکه با شوهرش سازگاری پیشه کند و رضایت او را به دست آورد چشم از جهان فرو بندد، روز رستاخیز واژگونه محشور خواهد شد و با منافقان در پست‌ترین درجه جهنم به سر خواهد برد» (ابن بابویه، ۱۳۸۲، ۶۶۱). همچنین، مردان را به

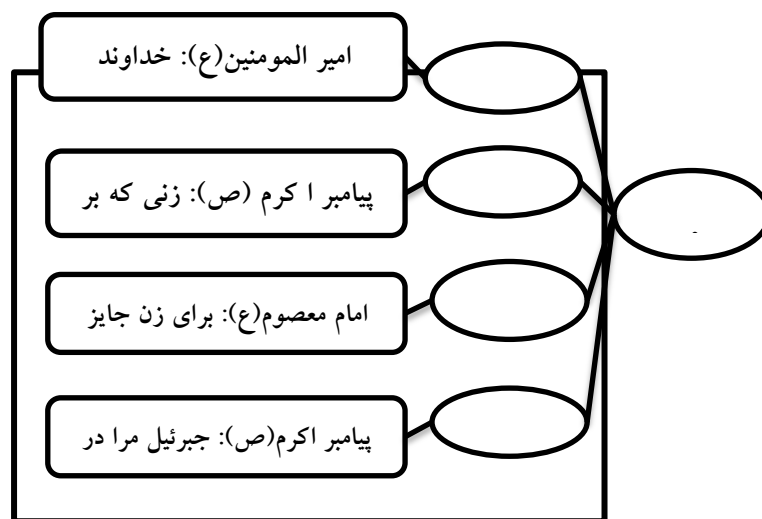
صبر در برابر سخنان ناشایست همسر توصیه کردند و فرمودند: «هر کس حتی بر يك سخن ناگوار زن شکیبایی کند، خداوند او را از دوزخ رهایی بخشد و بهشت را برایش حتمی سازد و دویست هزار حسنه برایش بنویسد و دویست هزار گناه از او محو کند و دویست هزار درجه بالایش برد و به هر موی تنش عبادت سالی برایش بنویسد» (همانجا).

رسول خدا (ص)، عاقبت مردی را که بر خانواده خود سخت گیرد و به جای صبر، بدخلقی را در برابر همسر ناسازگار خود پیشه سازد، چنین ترسیم فرموده‌اند: «هر که زن ناسازی دارد و صبر ندارد بدان چه خدا روزیش کرده و سخت گیرد بر آن زن و وادارش کند بدان چه نتواند، خدا از او حسنه‌ای نپذیرد که از دوزخ نگهش دارد و خدا بر آن زن خشم دارد تا چنان است» (مجلسی، ۱۳۶۵، ۲۴۰).

بنابراین، در دیدگاه اسلام، هنگامی که ازدواج صورت گرفته و خانواده‌ای تشکیل شده است، زوجین باید تا حد توان خویش در نگاهداری خانواده بکوشند و در مقابل یکدیگر با صبر و گذشت رفتار کنند.

نمودار ۲: مصادیق صبر در خانواده در کلام اهل بیت (ع)

نتیجه‌گیری

این مقاله با بررسی روایات متعددی از ائمه معصومین (ع) به دنبال رسیدن به این هدف بود که تأثیرگذاری خوش خلقی همسران را در تحکیم خانواده بررسی کند. در بسیاری از موارد توجه به مصادیق خوش خلقی می‌تواند از بار مشکلات خانواده بکاهد و صمیمیت را در خانواده افزایش دهد. مصادیقی که در این مقاله به آن پرداخته شد، عبارتند از:

- الفت و مهربانی در کانون خانواده و استفاده از رفتارها و الفاظی که محبت را افزایش می‌دهد.
- عذرخواهی و عذرپذیری از همسر که مانع ایجاد کینه و دلخوری میان همسران می‌شود.
- سپاسگزاری از همسر که موجب دلگرمی او می‌شود و تواضع را در خانواده افزایش می‌دهد.

- صبر در زندگی شامل صبر در مشکلات و ناملایمات، صبر بر بد اخلاقی همسر و صبر بر مشکلات اقتصادی است که خود از فضایل بسیار ارزشمند در دین اسلام به شمار می آید.

- خوش‌زبانی یعنی استفاده از الفاظ مناسب برای بیان دوست داشتن و قدردانی از همسر و پرهیز از الفاظ زشت و نامناسب که زمینه دشمنی را فراهم می‌کند.

اگر این ارزش‌ها و فضایل اخلاقی با شیوه‌های مناسب به خانواده‌ها و زوج‌های جوان معرفی شود و راه‌های رسیدن به این فضایل به ایشان آموخته شود، بسیاری از مشکلات خانوادگی رفع می‌گردد.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۲)؛ ثواب الأعمال؛ ترجمه صادق حسن‌زاده، تهران: ارمغان طوبی.
۳. _____ (۱۳۶۲)؛ الخصال؛ ترجمه مرتضی مدرس گیلانی؛ تهران: سازمان چاپ و انتشارات جاویدان.
۴. _____ (۱۴۰۳ق)؛ الخصال؛ قم: جامعه مدرسین.
۵. _____ (۱۴۱۳ق)؛ من لا یحضره الفقیه؛ ج ۲، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۶. _____ (۱۳۶۷)؛ من لا یحضره الفقیه؛ ترجمه علی‌اکبر و محمدجواد غفاری و صدر بلاغی؛ تهران: نشر صدوق.
۷. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۶۳)؛ تحف العقول؛ ج ۲، قم: جامعه مدرسین.
۸. _____ (۱۳۸۲)؛ تحف العقول؛ ترجمه احمد جنتی؛ تهران: مؤسسه امیرکبیر.
۹. ابن منظور، محمدبن مکرم (۱۴۱۴ق)؛ لسان العرب؛ ج ۳، بیروت: دارصار.
۱۰. بانکی‌پور فرد، امیرحسین (۱۳۹۱)؛ سرّ دلبران (عوامل آرامش‌بخش و نشاط‌آفرین در خانواده)؛ ج ۱، اصفهان: حدیث راه عشق.
۱۱. پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲)؛ نهج الفصاحه؛ ج ۲، تهران: دنیای دانش.
۱۲. حاج علی‌اکبری، محمد جواد (۱۳۸۳)؛ مطلع عشق (گزیده‌ای از رهنمودهای آیت‌الله خامنه‌ای به زوج‌های جوان)؛ تهران: نشر فرهنگ اسلامی.

۱۳. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق)؛ وسائل الشیعه؛ قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام.
۱۴. دیلمی، حسن بن محمد (۱۳۷۷)؛ إرشاد القلوب؛ ترجمه عبدالحسین رضایی؛ ج ۳، تهران: اسلامیه.
۱۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق)؛ المفردات فی غریب القرآن؛ بیروت: دارالعلم.
۱۶. راوندی کاشانی، فضل الله بن علی (۱۳۷۶)؛ النوادر؛ ترجمه احمد صادقی اردستانی؛ تهران: بنیاد فرهنگ اسلامی کوشانیپور.
۱۷. شرفی، محمدرضا (۱۳۸۸)؛ مهارت‌های زندگی در سیره رضوی؛ مشهد: آستان قدس رضوی.
۱۸. صدری، سید ضیاءالدین (۱۳۸۶)؛ آئینه ازدواج و روابط همسران؛ تهران: انجمن اولیاء و مربیان.
۱۹. طباطبائی، سید محمدحسین (۱۳۸۳)؛ المیزان؛ قم: رجا.
۲۰. طبرسی، حسن بن فضل (۱۴۱۲ق)؛ مکارم الأخلاق؛ ج ۴؛ قم: شریف رضی.
۲۱. _____ (۱۳۶۵)؛ مکارم الأخلاق؛ ترجمه ابراهیم میرباقری؛ ج ۲، تهران: فراهانی.
۲۲. قرشی بنایی، علی اکبر (۱۴۱۲ق)؛ قاموس قرآن؛ ج ۶، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)؛ الکافی؛ ج ۴، تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۲۴. _____ (۱۳۶۵)؛ الکافی؛ تهران: دارالکتب اسلامیه.

۲۵. کوهی، محمد رضا (۱۳۸۵)؛ آسیب‌شناسی شخصیت و محبوبیت زن؛ ج ۴، قم: اتقان.
۲۶. گری، جان (۱۳۸۰)؛ سودای عشق؛ تهران: بیکان.
۲۷. معاونت مؤسسه آموزشی و پرورشی امام خمینی (۱۳۸۶)؛ خانواده پویا؛ قم.
۲۸. مصطفوی، سید جواد (۱۳۸۰)؛ بهشت خانواده؛ مشهد: هاتف.
۲۹. مظاهری، آیت‌الله حسین و امیرحسین بانکی‌پور فرد (۱۳۹۱)؛ اخلاق در خانواده؛ قم: معارف.
۳۰. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳ق)؛ بحار الأنوار؛ ج ۲، بیروت: دار إحياء التراث العربي.
۳۱. _____ (۱۴۰۴ق)؛ بحار الأنوار لجامع الدرر الخبار؛ بیروت: موسسه الوفاء.
۳۲. _____ (۱۳۷۸)؛ کتاب الإیمان و الکفر بحار الأنوار؛ ترجمه عزیزالله عطاردی قوچانی؛ تهران: عطارد.
۳۳. _____ (۱۳۶۵)؛ کتاب الآداب و السنن بحار الأنوار؛ ترجمه محمدباقر کمره‌ای؛ تهران: اسلامیه.
۳۴. محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۹)؛ تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث؛ قم: نشر دارالحدیث.
۳۵. _____ (۱۳۸۹)؛ میزان الحکمه؛ ترجمه محمدرضا شیخی؛ ج ۱۱، قم: دارالحدیث.
۳۶. مهیار، رضا (۱۴۱۰ق)؛ فرهنگ ابجدی عربی - فارسی؛ تهران: اسلامی.

۳۷. مكارم شيرازى، ناصر (۱۳۷۴)؛ تفسير نمونه؛ تهران: دارالكتب الاسلاميه.

۳۸. نوري، حسين بن محمدتقى (۱۴۰۸ق)؛ مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل؛ قم:

مؤسسة آل البيت(ع).

